

Mag. Klavdija Šipuš, Zavod Republike Slovenije za šolstvo¹

FORMATIVNO SPREMLJANJE: IZKUSTVENO UČENJE OB PODPORI KAKOVOSTNIH VPRAŠANJ PRI PREDMETU DKE

Namen prispevka je na primeru načrtovane in izvedene učne ure pri predmetu domovinska in državljanska kultura in etika (DKE) v osmem razredu z dokazi podpreti, kako lahko vnaprej načrtovana kakovostna (temeljna, divergentna) vprašanja učence pripeljejo do razmišljanja na višjih ravneh; da je učenje, ki upošteva osebno izkušnjo (o tem Kolb, 1984, v Marentič - Požarnik, 1995) in predznanje vsakega posameznika, bolj učinkovito in trajnejše kot reproduktivno znanje. V nadaljevanju prikažemo primerjavo spoznanj učencev in učiteljev, saj smo za namen demonstracije primerov formativnega spremljanja/vrednotenja (FS/V) v okviru Razvojne naloge formativnega spremljanja/vrednotenja v treh študijskih skupinah za DKE (OŠ Radlje ob Dravi, OŠ Ljudski vrt Ptuj in OŠ Koseze Ljubljana) s prisotnimi učitelji simulirali učno uro na enak način, kot je bila izvedena v osmem razredu. V besedilu uporabljamo besede udeleženci, kadar govorimo tako o učencih kot o učiteljih, v primeru, ko med njimi opravljamo primerjavo ali želimo poudariti ključne ugotovitve, pa ločeno učenci in učitelji.

ORIS DIDAKTIČNE ZASNOVE UČNE URE

Učna ura pri predmetu DKE v osmem razredu z naslovom Kaj je globalizacija? je uvodna ura v učni sklop Svetovna skupnost. Načrtovanje učne ure je izhajalo iz ciljev in standardov znanja (Učni načrt za DKE, 2011); vključeni so bili elementi in orodja formativnega spremljanja; oblikovana so bila vprašanja s poudarkom na vprašanih višjih taksonomskih ravni (opora v revidirani Bloomovi taksonomiji), poleg vprašanj kognitivnega tipa pa so bila vključena tudi vprašanja emocionalnega tipa (o tem Godinho in Wilson, 2008). Metodološko je učna ura temeljila na izkustvenem učenju ter diskusiji. Delo je potekalo individualno in v dvojicah. Prehajali smo od znanega (učinki procesov globalizacije so sestavni del našega življenja) k neznanemu (definicija globalizacije, področja globalizacijskih procesov, strukturiranje znanja). Učna ura je pokrila usvajanje standardov znanja učnega načrta: učenec na primerih opredeli

značilnosti globalizacije ter njene dobre in slabe strani; navede nekaj temeljnih svetovnih vprašanj (Učni načrt za DKE, 2011: 19).

IZKUSTVENO UČENJE OB PODPORI KAKOVOSTNIH VPRAŠANJ

Kolb izkustveno učenje opredeli kot proces, za katerega je ključnega pomena »dejavna vpletenost posameznika v izkušnjo, hkrati pa razmišljanje (refleksija) o izkušnji.« (Marentič Požarnik, 1995: 78) Kakovostna vprašanja med drugim omogočajo, da učenci »postavljajo nadaljnja vprašanja in da so kritični do svojih zamisli /.../ To lahko privede do tega, da presežejo svoje dotodanje razmišljanje.« (Godinho in Wilson, 2008: 6) Ob pomoči kakovostnih, torej temeljnih vprašanj, ki presegajo reproduktivno znanje, učenci pridobivajo kakovostno znanje, ki pomeni »poglobljeno razumevanje idej in procesov, se pravi možnost uporabe pojmov za prepoznavo, oblikovanje ali preverjanje sklepov in razlag.« (Formativno spremljanje v podporo učenju, Vprašanja v podporo učenju, 2016: 4)

Učni prostor je bil tako za učence kot za učitelje na študijskem srečanju pripravljen vnaprej: v krogu postavljeni stoli, pod njimi orodja formativnega spremljanja/vrednotenja (semafor in piramida s taksonomskimi vprašanji) ter učni list kot dokaz dela, ki ga učenci vložijo v svojo osebno mapo. V središče kroga smo simbolično postavili globus, okoli njega kartice², predmete (banane, pomaranče; športni copat globalnega podjetja; embalaže riža, kave, čokolade ...). Celotna dejavnost je potekala stoje, sede ali kleče pred stolom (kadar je šlo za zapisovanje). Vsak je smel imeti pri sebi zgolj eno pisalo. V ozadju dejavnosti je skrit namen izkusiti učenje z omejenimi učnimi pripomočki in sredstvi.

Metodični postopek izvedbe prikazujemo v štirih slikah in dveh preglednicah

V nadaljevanju je vsak udeleženec izbral kartico ali predmet in razmislil, kaj prikazuje oziroma o čem govori. Ob branju

¹ V času pisanja članka zaposlena na OŠ Prežihovega Voranca Maribor.

² Na karticah so fotografije in slike, na primer onesnaženost vode in zraka, otroško delo, prepad med bogatimi in revnimi, prenaseljenost, denar, blagovne znamke multinacionalnih podjetij, vojno razdejanje, olimpijske igre, mediji z novicami, telekomunikacija, naslovnice mladinskih knjig, prevedenih v tri jezike ...

Slika 1: »Semafor« z dodano vijolično kartico, ki omogoča vrstniško sodelovanje

zgodbe »Dan o življenju družine Globalni državljani«³ je tisti, ki je zaznal povezavo besedila s svojim primerom, poprijel za klobčič vrvice in ga ob naslednjem primeru podal naprej. Udeleženci so tako oblikovali mrežo, ki simbolizira povezanost sveta. Tisti, ki so izbrali primere, ki v zgodbi niso bili neposredno omenjeni, so ob podpori vprašanih in po potrebi tudi vrstniške pomoči določili povezavo z zgodbo (na primer poznavanje: »Kaj je fotografiji?«, »Opiši predmet pred seboj!«; razumevanje in analiza: »Kako je tvoj/a fotografija/predmet povezan/a z drugimi fotografijami/predmeti?«, »Kje opažaš podobnosti/razlike? Kaj je pri tem bistveno?«). Ob ugotovitvi povezave z ostalimi, ki so bili že omreženi, so tudi sami poprijeli za klobčič volne, in se povezali v skupno (globalno) mrežo.

V naslednjem koraku so udeleženci s primerom iz svojega življenja še sami omrežili svet. Na tem mestu se je kot

Slika 2: Mreženje, ki simbolizira povezanost sveta.

pomembna ugotovitev izkazalo sledeče: tako učenci kot učitelji so namen dejavnosti dojemali še ob podpori izhodiščnih trditev oziroma usmeritve razmišljanja⁴, kar ni toliko presenetljivo, če osvetlimo, da naloga zahteva večšine sinteze, ustvarjalnosti, vrednotenja in kritične presoje. In drugič: učitelj mora pri izvajanju dejavnosti, ki zahtevajo višje miselne procese, učencem omogočiti dovolj časa, da razmislijo o sebi, poiščejo primer in ga ubesedijo. Posledično pri takšnih dejavnostih ne moremo natančno odmeriti časa, če želimo, da vsak izrazi svoje mišljenje in znanje. In izkazalo se je, da spregovorijo tudi tihi in učno šibkejši učenci. Pri obeh dejavnostih je učitelj preverjal, kako so udeleženci ozavestili in predstavili svoje predznanje (element formativnega spremljanja).

V nadaljevanju je eden od udeležencev, z namenom razmisleka o predvidenih posledicah, kadar odstranimo elemente, ki so med seboj povezani, izpustil vrstico, in nato postopoma vsak naslednji, ki je zaznal povezavo vsebine na svoji kartici s predhodnim udeležencem. Pri tem so udeleženci pojasnjevali, zakaj so vrstico izpustili, in navajali predvidene posledice izpusta vrvice. V eni od študijskih skupin je mreža razpadla v nekaj sekundah, saj je izhodiščna kartica prikazovala denar, kar se je izkazalo za dobro izhodišče za razpravo o vplivih kapitalističnega delovanja trga.

Sledila je sinteza dejavnosti in refleksija, ki je temeljila tako na kognitivnih (na primer »Kaj je temeljno sporočilo zgodbe?«) kot na emocionalnih vprašanih (»Kako ste se počutili, ko ste gradili mrežo?«, »Kako ste se počutili, ko ste videli, da mreža počasi razpada?«, »Kaj je v dejavnosti/zgodbi pomembnega zate, za druge?«).

Slika 3: Razpad mreže

³ Avtorsko delo Klavdije Šipuš. Besedna zveza globalni državljani, kratica GD in ime Gorazd Dežman so vzeti iz dela Priročnik za globalno državljanstvo, 2010.

⁴ Primeri izhodiščnih trditev: »Danes sem za zajtrk jedel ...«, »Hrana izvira iz ...«, »Proizvaja jo ...«, »Na sebi imam oblačila, izdelana v/na ...«, »Na mene vpliva ...«, »Jaz vplivam na ...«.

Preglednica 1: Primerjava ugotovitev med osmošolci in učitelji DKE: Kaj je globalizacija

Učenci 8. razreda	Učitelji DKE na študijski skupini
Vse je povezano. Ovisnost vseh Prekinitev – sledijo posledice Pozitivne in negativne strani Svoboda, spoštovanje	Povezanost, svet je en, vsi smo svet. Učinek metulja, vsi smo del težave in rešitve. Revščina/bogastvo, globalni problemi, pozitivno in negativno Odgovornost vseh, soodvisnost, soodgovornost, vpetost, med vsemi, vsi z vsemi

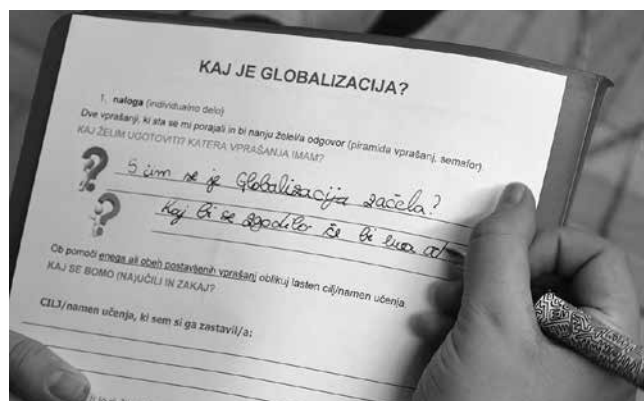
Ob refleksiji je nastal zapis ugotovitev udeležencev (preglednica 1). Primerjava dokazuje, da so tako učenci kot učitelji v ubeseditvi svojih spoznanj prišli do identičnih ugotovitev. Učiteljem na študijskih skupinah so bile predstavljene ugotovitve učencev; bili so presenečeni, saj so se njihove ugotovitve ujemale z ugotovitvami učencev. In obratno: učencem so bile predstavljene ugotovitve učiteljev. S strani učencev je sledila pozitivna povratna informacija in posledično dvig samozavesti v smislu: tudi mi razmišljamo in gledamo na svet na podoben način kot odrasli.

Kaj želim ugotoviti?

Šele v koraku reševanja učnega lista so učenci pridobili uvid v pojem globalizacija. Vsak je ob pomoči piramide vprašanj zapisal dve vprašanji, na kateri želi odgovor; v nadaljevanju si je vsak določil individualni cilj in namen učenja. Orodje – kartice s štirimi barvami – so uporabili, kadar so želeli dodatno pojasnilo in pomoč. Celotna dejavnost je potekala z vrstniško pomočjo in učiteljevo ter učenčevo povratno informacijo.

Diskusija, vrstniško sodelovanje in kritično mišljenje

Vsak udeleženec je predstavil po eno vprašanje, drugi pa so nanj odgovarjali. Sledil je zapis odgovorov, kritična presoja odgovorov in refleksija o postavljenem vprašanju. Ta

Slika 4: Učni list – postavljanje vprašanj

dejavnost se je izkazala za dober primer vrstniškega učenja. Pomembno je spoznanje, da so učenci sposobni izražati svoje znanje, prepričanja in vrednote ter pripravljeni, z vrstniško in učiteljevo povratno informacijo (ki temelji na argumentih in dokazih), svoja stališča popraviti in spremeniti ter oplemenititi svoje pred/znanje.

Izstopni listič – kaj sem se naučil in kako naprej

Izstopni listič je bil uporabljen za učenčevo refleksijo učne ure (samovrednotenje) in kot bistven vir informacij za učitelja, ki so mu te informacije izhodišče za načrtovanje prihodnjih učnih ur.

Zapisi učencev na izstopnem lističu (preglednica 2) in učiteljeva refleksija učne ure dokazujejo vsaj dvoje: ne samo, da učenci prepoznajo in razumejo globalizacijske procese⁵ in so na podlagi utemeljene povratne informacije in podpornih vprašanj sposobni in pripravljeni spreminjati svoje mišljenje in vrednostni svet, temveč so učenci, tudi učno manj uspešni in tisti z učnimi težavami, zaradi oblikovanja učnega okolja in dejavnosti, ki izhajajo iz izkustvenega sveta ter vrstniškega sodelovanja, sposobni tudi kritičnega mišljenja oziroma postavljanja divergentnih vprašanj in odgovarjanja na ta vprašanja, ki »spodbujajo različne odgovore učencev in terjajo angažma na višjem nivoju. Učencu omogočajo individualnost in ustvarjalnost« (Rupnik Vec, 2006: 101).

⁵ Odgovor velike večine učencev je bil, da vedo, kaj je globalizacija, čeprav o definicijah še ni bilo govora. Opredelitev definicije, področij globalizacijskih procesov, sistematizacija pozitivnih in negativnih učinkov (uporaba Vennovega diagrama, strategije kritičnega mišljenja) globalizacijskih procesov in globalni problemi (projektno delo, izhajajoče iz vprašanj in interesov učenca) so bili razviti v naslednjih učnih urah. Prav tako se je tudi doseganje cilja/namena učenja preverjalo na sredini oziroma na koncu učnega sklopa; kriteriji uspešnosti so bili oblikovani v tretji učni uri in pred projektom delom.

Preglednica 2: Izstopni listič – odgovori učencev

Najpomembnejša stvar, ki sem se jo danes naučil/a, je ...	Imam vprašanje o ... Še vedno me bega ...
<p>... kaj je globalizacija.</p> <p>... da sem izvedel odgovora na vprašanji in se naučil dosti o tej temi.</p> <p>... da je vse povezano, da so vse stvari, svet med sabo povezani.</p> <p>... da ima globalizacija velik pomen.</p> <p>... da je na svetu veliko povezanega, in če bi se nekaj prekinilo, bi bilo veliko posledic.</p> <p>... da vsi vsaj malo vplivamo na globalizacijo.</p> <p>... da je vse na svetu odvisno drugo od drugega.</p> <p>... da ne maram človeka.</p> <p>... spoštovati to, kar imamo.</p> <p>... da čisto vse povezuje svet in da je treba to, kar imamo, spoštovati.</p> <p>... da sta na svetu pomembna sodelovanje in povezanost; če ne bi imeli stika z drugimi, bi gospodarstvo propadlo.</p>	<p>Zakaj so še vedno sužnji po svetu?</p> <p>Bi lahko en človek začel spreminjati svet?</p> <p>Zakaj si nekateri ljudje želijo oblasti?</p> <p>Kako se lahko prepričamo, da nas v trgovinah niso ogoljufali, da so zvišali ceno in kaj vse so dali v izdelek?</p> <p>Kakšen je namen globalizacije?</p> <p>Kakšen pomen ima globalizacija?</p> <p>Kako lahko še izboljšamo globalizacijo?</p> <p>Na koliko ljudi vpliva globalizacija?</p> <p>Ali vpliva na vse ljudi na svetu in kako bi vplivalo na posameznika, če bi se prekinilo?</p>

VIRI IN LITERATURA

Holcar Brunauer, A., Bizjak, C., Cotič Pajntar, J., Borstner, M., Eržen, V., Kerin, M., Komljanc, N., Kregar, S., Margan, U., Novak, L., Rutar Ilc, Z., Zajc, S., Zore, N. (2016). Formativno spremljanje v podporo učenju: Priročnik za učitelje in strokovne delavce. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Godinho, S. in Wilson, J. (2008). Ali je to vprašanje: strategije postavljanja in spodbujanja vprašanj: preizkušeni nasveti in zamisli za učinkovito poučevanje. Ljubljana: Rokus Klett.

Marentič Požarnik, B., Magajna, L. in Peklaj, C. (1995). Izziv raznolikosti: stili spoznavanja, učenja, mišljenja. Nova Gorica: Educa.

Priročnik za globalno državljanstvo: tudi mene štejte zraven!. (2010). Ljubljana: Društvo za človekove pravice in človeku prijazne dejavnosti Humanitas.

Rupnik Vec, T. in Kompare, A. (2006). Kritično mišljenje v šoli: strategije poučevanja kritičnega mišljenja. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Učni načrt. Program osnovna šola. Državljska in domovinska vzgoja ter etika. (2011). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo.